

TOKNI TO‘G‘RI XOMTOK QILISHNING HOSILDORLIKKA TA‘SIRI**Botirov Alisher Erkinovich**

Akademik M.Mirzayev nomli bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy tadqiqot
instituti doktoranti (DSc)

alikhan87.as47@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-5747-5192>

Usmonova Madina

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti, talaba

Annotatsiya. Maqolada tokni to‘g‘ri xomtok qilishning hosildorlikka ta‘siri haqida umumiy ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar. Xomtok, barg, meva, urug‘, gul, hosildorlik, energiya.

Аннотация. В статье приведены общие сведения о влиянии правильной обрезки винограда на урожайность.

Ключевые слова. Прореживание листьев, лист, плод, семя, цветок, плодородие, энергия.

Abstract. In the article, provides general information about the effect of true thinning leaves of grapes on productivity.

Keywords. Thinning leaves, leaves, fruits, seeds, flowers, productivity, energy.

Kirish. Tokni to‘g‘ri xomtok qilish, tok hosilini oshirishning eng samarali usullaridan bir hisoblanadi. Tok *Vitaceae* oilasiga mansub bo‘lib chirmashib o‘sadi. Juda tez o‘sovchi o‘simlik bo‘lganligi sabab bir mavsum davomida 12-16 m ba‘zan esa 20 m gacha o‘sa oladi. Asosiy energiyani va ozuqani o‘shishga qaratadi va hosildorlik tok uchun ikkinchi masala hisoblanib qoladi. Shu sasabli hosilni oshirish va tok tuplarini to‘g‘ri boshqarish maqsadida tokni xomtok qilish usuli keng qo‘llaniladi. Tokni xomtok qilishni to‘g‘ri amalga oshirish uning hosildorligini sezilarli foizlarda oshiradi [1, 2, 3, 4].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Bilamizki har bir agrotexnik tadbir o‘simlikning o‘shiga, rivojlanishiga va uning hosiliga u yoki bu darajada ta‘sir o‘tkazadi. Bu ta‘sirlar ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Tokni xomtok qilish ham tokni parvarishlashdagi va undan yuqori hosil olishdagi asosiy tadbir hisoblanadi va tokni to‘g‘ri xomtok qilganimizdagina biz ijobiy natijaga erishamiz. Tokni to‘g‘ri xomtok qilishda uning biologiyasini bilish ahamiyatlidir. Toklarni xomtok qilish, tokning yashil qismlari bilan olib boriladigan jarayondir. Bunda biz qo‘ltiq novdalarni yulib tashlash, yozgi va bahorgi chekanka qilish, chilpish, barglarni siyraklatish usullarini qo‘llaymiz [6, 7, 8,9, 10].

Natijalar va muhokamalar. Natijalar shuni ko‘rsatadiki Tokni to‘g‘ri xomtok qilish uning hosildorligini oshirishning eng kamharj usuli hisoblanadi. Toklar xomtok qilishdan oldin uning navi, biologiyasi o‘rganiladi, tuproq tipi sizot suvlari hisobga olinadi xatto barg shakliga ham e‘tibor qaratiladi. Tokni noto‘g‘ri xomtok qilinsa uning hosildorligi pasayib ketadi. Uning shakllanishi yomonlashadi.

D.Normurodov, va boshqalar (“Uzumchilik” Oliy o‘quv yurtlari va qishloq xo‘jaligi talabalari uchun darslik. Samarqand-2021) kitobida Novdalarni chilpish (N.P.Buzin usulida) gul va tugunlarni to‘kilishini kamaytirish hamda uzum boshlarini rivojlanishini yaxshilash maqsadida tok gullashidan oldin yoki endigina gullaganda yashil novdalarning uchi qo‘lda 1-2 sm chilpib tashlanadi. Buning natijasida novdalarning uchi vaqatincha (10-14 kun) o‘shidan to‘xtaydi, oziq moddalar esa to‘p gullarga boradi. Buning natijasida to‘pgullar miqdori va mevasining vazni ortadi, hosil 20-22% ga va undan ham ko‘payishi ta‘kidlangan.

Tokni to‘g‘ri xomtok qilishning hosildorlikka ta‘siri. Toklarni xomtok qilish yuqorida aytib o‘tkanimizdek asosan yashil qismlar bilan ishlanadigan jarayon bo‘lib, asosiy e‘tibor yashil bo‘lgan qismlariga qaratiladi ya‘ni barg, yashil novda, jingalaklar qo‘ltiq novadalar shular jumlasidandir. Xomtok qilishning asosiy vazifasi ortiqcha yashil novdalarni olib tashlash, to‘p gullarning changlanishi, tupning barcha qismlariga yorug‘lik birdek tushishini va meva tugilish jarayoni uchun qulay sharoit yaratishdan iborat.

Adabiyotlarda yozilishicha Xomtok qilishni novdalar 10-15 sm ga yetganda boshlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki shu vaqtda hosil beradigan va beramaydigan novdalarni aniq farqlab olish mumkin. Novdalar 10-15 sm ga yetganda qilinadigan xomtok sho'ra xomtok xisoblanadi. Sho'ra xomtokni tok gullaguncha tugatish kerak. Aks holda tok gullariga zarar yetkazib qo'yilishi mumkin. Agar tok novdasining uchki qismidan ya'ni bargdan keyin jingalak chiqqan bo'lsa u novdani olib tashlash eng to'g'ri yo'l hisoblanadi. Uch qismidan jingalak chiqqan novda umuman hosil bermaydigan novda hisoblanishi tadqiqotlarda aniqlangan. Shu sabab jingalakli novdani ozuqani o'zlashtirib olishdan oldin olib tashlash kerak. Tokni xomtok qilishni kechiktirib bo'lmaydi. Xomtok qilishni hosilsiz novdalar ozuqa moddalarni o'zlashtirib olmasdan oldin boshlash kerak. Tokni eng avval pastki qismidan xomtok qila boshlash kerak. Xomtok qilishni kundadan manashu yil o'sib chiqqan novdalarni olib tashlashdan boshaladi. Keyin zangdan yuqoriga qarab ko'tariladi. Ba'zi bo'g'imlari qisqa va biroz egri novdalar qoldiriladi. Chunki bu novdalar keyingi yil hosil beruvchi novdalarga aylanadi. Va bu novdalar tok mevalarini quyosh urishidan himoya qilish vazifasini ham o'taydi. Bu yil xosil bermagan novdalarni hammasini ham olib tashlamaslik kerak. Tupni ildiz qismi va ust qismi orasidagi nisbiylikni ham ushlab turish muhim hisoblanadi. Xomtok qilishda to'mtoq, juda ingichka, noqulay joylashgan, novdalar olib tashlanadi. Hosillik novdalarni barglarini siyraklashtirish mumkin. Gulashdan oldin novdalarni uchuni chilpish yuqorida aytib o'tkanimizdek hosilni 20-22% ga oshiradi. Ammo uni ham me'yorda amalga oshirish kerak. Aks holda bu qo'ltiq novdalarni keskin ko'payishiga olib keladi. Bu vaqt turli geografik hududlarda turlichadir. Respublikamizni Janubida bu jarayon aprel oyining ikkinchi dekadasi to'g'ri kelsa, Shimoliy hududlarida esa aprel oyining uchunchi dekadasi va may oyining ikkinchi dekadasi to'g'ri keladi.

Tokni xomtok qilishning ikkinchi turi bu g'o'ra xomtokdir. Bu xomtok tok gullagandan keyin g'ujum donalari g'o'ra bo'lgandan keyin amalga oshiriladi. G'o'ra xomtokni to'g'ri amalga oshirish ham muhim jarayondir. G'o'ra xomtokda endi asosan qo'ltiq novdalar va barglar bilan bilan ish olib boriladi. Mevagacha bo'lgan barglar

olib tashlanadi. Qoʻltiq novadalar chipiladi. Gʻoʻra xomtok Respublikamiz hududlariga va oʻsimlik nav va turiga qarab asosan may oyi oxiri va iyun oyi boshlarida oʻtkaziladi.

Xulosa. Tokni toʻgʻri xomtok qilish uchun xomtokni, asosan mutaxassislar tomonidan amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Chunki tokni xomtok qilishda hosilli novda va hosilsiz novdani ajratib olish, yer osti va yer usti qismlari balansini saqlash, tokka yetarlicha va u koʻtara oladigan yukni qoldirish va bu jarayonga ilmiy yondashish kerak. Gʻoʻra va shoʻra xomtoklarni vaqtida amalga oshirish orqali ozuqa moddalarni ham toʻgʻri sarflanishiga va hosilga yoʻnaltirilishiga imkon beradi. Yuqoridagi jarayonlarni hammasini toʻgʻri amalga oshirish hosildorlikni shu yilning oʻzida 30 % gacha oshiradi, shu bilan birga keyingi yil hosilni ham taʼminlab beradi. Tok shaklini chiroyli boshqarishga erishiladi.

REFERENCES

1. Ostanagulov T.E., Narziyeva SX., Xamdamova E.I.-Uzumchilik (Maruzalar kursi). Samarqand 2006.
2. D.Normehammedov, I.Normuratov, S.Sanayev, E. Hamdamovlar “Uzumchilik” Oliy oʻquv yurtlari va talabalari uchun darslik. Samarqand-2021.
3. Alisher Erkinovich Botirov, & Lola Bahromovna Xalmirzayeva (2022). UNABI (ZIZIPHUS MILL): DEVELOPMENT, RECENTLY AND NOWADAYS. Academic research in educational sciences, TSAU (Conference), 194-198.
4. Ботиров, А. Э. Улуғбек Матниёзович Бойжонов, Гулрабо Абдуллаевна Рустамова, & Норкул Муродилло Ўғли Қуйсинбоев (2022). ШАФТОЛИНИНГ ТУРЛИ НАВЛАРИНИ КАСАЛЛИК ЗАРАРКУНАНДАЛАРГА ҚАРШИ ЧИДАМЛИЛИГИНИ ЎРГАНИШНИНГ ИЛМИЙ АСОСЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(7), 176-182.
5. Botirov, A., Xalmirzayeva, L., & Usmonova, M. (2023). Pushti toifi uzumini saqlanuvchanligi va saqlash usullari. Academic research in educational sciences, 4(SamTSAU Conference 1), 357-361.

6. Botirov, A., Murtazayev, A., Ochilov, B., & Rustamova, G. (2022). UZUM YETISHTIRISHNING HUDUDLAR KESIMIDAGI TAHLILI. Academic research in educational sciences, 3(Special Issue 1), 293-297.

7. Alisher Botirov, Baxodir Ochilov, & Furqat Hasanov (2022). ILMIY-TAJRIBA STANSIYASINING SO'NGI YILLARDAGI STATISTIK KUZATUVLARI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (2), 202-207.

8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Xomtok>

9. <https://agro-olam.uz/xomtok-qilish-tartibi/>

10. <https://azkurs.org/agronomiya-fakuleti-talabalari-uchun-uzumchilik-fanidan.html?page=55>.